

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:29.11.2020 ✓Accepted/Kabul:26.01.2021

DOI:10.30794/pausbed.833334

Araştırma Makalesi/ Research Article

Gülmez, R. (2021). "Dil Siyasetinin Üç Yönü Üzerine Eleştirel Analiz" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 46, Denizli, ss. 397-412.

DİL SİYASETİNİN ÜÇ YÖNÜ ÜZERİNE ELEŞTİREL ANALİZ

Recep GÜLMEZ*

Öz

Dil politikaları, küreselleşen bir dünyada kaçınılmaz bir şekilde bütün devletlerin takip ettiği ve uyguladığı bir alan haline gelmiştir. Dünyada dil politikalarını uluslararası hukuka uygun ve özgürlükçü bir perspektiften ele alan ülkeler olduğu gibi, güvenlikleştirme politikalarını takip ederek dili sorun odaklı olarak algılayan devletler de bulunmaktadır. Diğer yandan hak ve sorun kavramsallaştırması kaynak olarak dilin incelenmesine doğru bir eğilim göstermiştir. Küreselleşen bir dünyada, dil artık sorun odaklı olmaktan çıkıp hak odaklı bir olgu haline dönüşmüş durumdadır. 21. yüzyılda hak olarak dil kavramı kaynak odaklı dil kavramına evrilmiş durumdadır. Bu çalışmamızda dilin sorun, hak ve kaynak odaklı görülmesini analitik olarak tartışmakta ve dil politikalarına ilişkin önerilerimizi sunmaktayız. Dil politikalarını pozitif ve negatif hak açısından ele alan çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmamız daha genel kategorileştirme ve metodolojik olarak daha farklı yaklaşımları önermekte, bu yaklaşımları eleştirel analiz yoluyla incelemektedir. Bu açıdan Türkiye’de dil politikaları alanında yapılan çalışmalardan farklılaşmakta olup, özgün bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: *Sorun-odaklı dil, Hak odaklı dil, Kaynak odaklı dil, Dil Politikası.*

A CRITICAL ANALYSIS ON THREE ASPECTS OF LANGUAGE POLICY

Abstract

Language policy has become an area followed and implemented by all countries in a globalizing world. There are countries in the world that consider language policies as part of international law, while others, due to securitization policies, are reported to perceive language as problem-oriented. The conceptualization of right and problem-oriented language has been replaced by the study of language as a resource. In some developing and developed countries, language is no longer labelled as a problem, but as a right and resource. In the 21st century, the concept of language as a right has evolved into a resource-oriented language concept. In this study, we analytically discuss the problem, right and resource-oriented language and propose our suggestions on language policies. Unlike studies that deal with language policy in terms of positive and negative rights, this study proposes more general categorization. It discusses methodologically different approaches while critically analysing those approaches. Therefore, the present study differs from other studies on language policy and fills the gap in relevant literature in globalizing world.

Keywords: *Problem-oriented language, Right-oriented language, Resource-oriented language, Language Policy.*

*Dr. Öğr. Üyesi, İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Yalnızbağ, ERZİNCAN.
e-posta: rgulmez@erzincan.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-5073-5051>)

GİRİŞ

Dil, toplumsal hayatın düzeninde ve devletin vatandaşları ile ilişkisinde kullanılan; bir iletişim aracı olmasından ziyade bir kimlik haline dönüşmüş; sosyal ve iktisadi bir mal (goods) olarak görülen; toplumsal katmanların ortaya çıkmasına neden olan paradigmatik bir olgudur. Paradigmatik olgu niteliği, dilin sosyolojik, hukuki, iletişimsel ve siyasi bir değere sahip olmasından kaynaklanır. Devletin toplumsal ahengi, vatandaşlarının arasında adaleti ve eşitliği sağlaması tamamen dile bakışı ile alakalıdır. Zira günümüzde homojen yapıda bir millet kavramı hemen hemen yok denecek kadar azdır. Heterojenlik, yani farklı etnik kökenden veya kültürden grupların/halkların bir araya gelmesi homojen bir yapıyı oluşturmamaktadır. Homojen bir yapı, tek bir bayrak veya tek bir vatandaşlık ile meydana gelmez. Nitekim farklı etnik kökenden gelen insanlar zaman zaman kendilerine ait kimlikleri koruyabilmek için kendi dillerini konuşmak, kendi kültürlerini yaşatmak isterler. Demokratik ve adil bir devlet tüm vatandaşlarına bu tür kültürel hakları tanıyarak adaleti sağlamaya çalışır. Adaleti sağlarken özellikle konuşulan dili tanıması ve o dilin öğrenilmesi için imkanlar ve özgürlükler sağlaması kaçınılmaz hale gelir.

Dil siyaseti henüz Türkiye’de bakanlıklarda ve yükseköğretimde ayrı bir alan olarak değerlendirilmemektedir. Dil siyaseti, siyaset bilimi bölümlerinde de bir disiplin veya alan olarak seçilmemektedir. Hukuk alanında hak olarak; sosyolojik açıdan kimlik ve aidiyet çerçevesinde incelenmektedir. Dil; dilbilim bölümlerinde, sosyo-dilbilim alanında sosyo-eğitimsel bakış açısına göre çalışılmaktadır. Sadece Kürt siyasal hareketi alanında alt kimlik ve üst kimlik çatışmalarından dolayı dil bir araç olarak veya siyasal çatışma zemini olarak birçok kez incelenmiştir (Çelebi, E. vd. , 2016 ; Ergil, 2000 ; Kolçak, 2016 ; Öpengin, 2012 ; Zeydanlıoğlu, 2012). Ancak, dilin sadece Kürt siyasal hareketi veya azınlık hakları ile ilgili bir çalışma alanı olarak kalması yeterli değildir. Zira dil ile ilgili siyasal gelişmeler sadece Kürt sorunu ile ilgili değildir. Örneğin, Kürt sorunu, Avrupa Birliği’ne giriş için Kopenhag siyasi kriterlerinden biri olması sebebiyle dil ile ilgili problemleri de kapsamaktadır.

İlgili literatür incelendiğinde, Türkiye’de dil siyaseti ile ilgili teorik çerçeveyi güçlendirecek ve bu alana katkı sunacak çalışmaların sayısının yetersizliği görülmektedir. Bu sebeple, bu çalışmamız dil politikalarına yaklaşımları kategorik olarak ele alması sebebiyle literatüre katkıda bulunacak bir çalışmadır. Nitekim daha önce yapılan çalışmalarda özellikle mevcut teorik çerçeve tekrar edilmiş veya ilgili alan sadece hukuki boyutu açısından ele alınmıştır (Koçak, 2013 ; Orhan, 2017). Oysa ki bu çalışmaları destekleyici ve tamamlayıcı bir çalışma henüz yapılmamıştır. Epistemolojik açıdan teorik çerçeveye katkı sunan çalışmaların sayısı yetersizdir. Dil politikalarını kategorik olarak inceleyen bir çalışma ise Türkiye’de henüz yayınlanmamıştır.

Bu çalışmada, dil politikalarının toplumun tamamı ile ilgili olmasından dolayı Türkiye’nin kalıcı ve sağlam bir dil politikasına ihtiyacı olduğu savunulmaktadır. İleri demokrasiye sahip Fransa örneğinde olduğu gibi dilin değer olarak idrak edilmesi ve politikaların bu yönde benimsenmesi kimlik ve aidiyet sorununun çözümü açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmada, bir devletin resmi olmayan dilleri hangi perspektiften koruyabileceği ve benimsenen dil siyaseti yaklaşımları eleştirel olarak analiz edilecektir.

Kavramsal olarak ele alınan bu çalışmanın ilk kısmında dil-iktidar ilişkisi ile dil politikası¹-dil planlaması arasındaki farka değindikten sonra sırasıyla dil politikası yaklaşımlarından “sorun olarak dil”, “hak olarak dil”, “kaynak olarak dil” şeklinde dil siyasetinin üç yönü ele alınacaktır. “Dili sorun olarak” ele alan politikalar daha çok tek dilliği savunan ülkelerde görüldüğünden, azınlık haklarının dikkate alınması bu yaklaşımı tartışmamızı kaçınılmaz kılmaktadır. Diğer yandan, küreselleşme ve insan hakları alanında ortaya çıkan gelişmeler, dili “hak olarak” değerlendirmemizi zorunlu hale getirmektedir. Son olarak “dilini kaynak olarak” görülmesi günümüzde birçok hükümetin dil politikalarını şekillendirmektedir. Dil siyasetinin bu üç yönü dilin analiz edilmesinde yardımcı olduğu kadar iktidarların dil ile ilgili politikalarında da yönlendirici niteliktedir. Diğer taraftan, bu üç yön, araştırmacıların dil ile ilgili çalışmalarında, özellikle karmaşık politikalardan yola çıkarak yaptıkları değerlendirmelere yönelik tümdengimsel analizlerinde yardımcı olacaktır. Dile yönelik hem içerden (*emik*) hem de dışarıdan (*etik*) rehberlik edecektir. Yani dilin bizzat işlevsel ve biçimsel yönünü incelerken katkıda bulunacaktır. Çalışmamızda söz konusu üç yaklaşımı analitik olarak ele alacağız. Çalışma kavramsal bir makale olup doküman analizi deseniyle gerçekleştirilmiştir. Doküman analizi, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan ve siyaset bilimi açısından sıkça başvurulan bir yöntem olup özellikle kavramsal ve kuramsal çalışmalarda (Kıral, 2020) kullanılmaktadır. Doküman analizi araştırma kapsamında incelenen konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı belgelerin analiz

1 Siyaset ve politika dönüşümlü olarak kullanılmaktadır.

edilmesiyle veri sağlamak için kullanılan bir yöntemdir. Doküman analizi geleneksel olarak belge okumasına dayanan ve bir olgu veya olayla ilgili notlar olarak gerçekleştirildiği gibi günümüzde MaxQda, NVIVO, ATLAS gibi programlar yoluyla belgeler analiz edilebilmektedir (Turgut, 2009: 239).

1. DİL VE İKTİDAR İLİŞKİSİ

Dilin kimliğin bir bileşeni olarak benimsendiği süreç boyunca dil ve kimlik ilişkisi hep var olagelmıştır. Kimlik söz konusu olunca akla ilk gelen siyasal iktidardır. Dilin, siyasal iktidar tarafından şekillenmesi ve benimsetilmesi birçok üniter veya federal devlette karşımıza çıkmaktadır. Özellikle siyasal iktidarın hegemonyasını kurmak istediği alanlardan biri kimlik olarak dildir. Bu hegemonya toplumsal yaşamı öyle bir şekilde etkiler ki toplum iktidarın tanımladığı biçimde ve kullandığı söylemlerle hareket eder. Bu söylemler özneyi çift sarmal bir yapı içine dahil eder. Althusser'in tanımladığı gibi devletin ideolojik aygıtlarından biri olan eğitimin (Althusser, 2010) dilsel paradigmalara yoluyla araçsallaştırılması sadece eğitimi değil aynı zamanda eğitimin verildiği araç olan dili de bir araç haline getirerek sarmalı oluşturmaktadır. Bu yapı sarmalın tam merkezinde bulunan öznenin ise, Foucault'cu bir anlatımla, iktidar ile sürekli etkileşimde olduğunu göstermektedir (Foucault, 2014). Dil, iktidar ilişkisi hegemonya açısından incelenirse, dili siyasal iktidar tarafından kullanılan bir araç veya bir meta olarak görmemiz mümkün. Zira hegemonya, egemenlerin konuştuğu dil ile bu dili konuş(a)mayanlar arasında oluşan dilsel ilişkiden doğar. Bu bağlamda hegemonya dilde başlar. İnsanların olduğu her alanda siyasal iktidarın varlığı düşünülünce, hegemonyanın dil alanında da varlığı kaçınılmaz bir şekilde karşımıza çıkar (Ives, 2011).

Siyasal elitler, yenileşme ve toplumsal hareketler karşısında otoritelerini koruma maksadıyla üstten devrimci bir anlayışla dili eğitim yoluyla "icat edilen bir gelenek" (Hobsbawm vd. , 2006)² olarak yapılandırdılar. Ulusun ortaya çıkmasında kurgulanmış olan dilin vazgeçilmezliği ve kimlik ile derin ilişkisi düşünüldüğü zaman, siyasal seçkinlerin dil ile ilgili tasarrufu belirginleşir. Nitekim, özellikle ulusal dilin öğrenilebilirliği, görünürlüğü ve dilsel ekoloji iktidar tarafından belirlenmektedir. Foucault'nun kavramsallaştırmasından yola çıkarak "dilin sınırlarının düşüncenin sınırları olduğunu" (Wittgenstein, 2002: 63) kabul edersek, iktidarın sınırlarının da dilin sınırları olduğunu iddia etmemiz doğru olacaktır. Ulusal dillerin varlığı iktidarın mevcudiyetini sorguladır. İktidar, insanların eylemleri üzerinde değişiklik yaptırma gücü olarak betimlendiğinde, söylem, dolayısıyla dil ve iktidar ilişkisi ortaya çıkar. Dilin şekillendirdiği söylem yoluyla, iktidar ele geçirilmek istenen güç haline gelir (Güneş, 2013: 61). "Söylem, bir dil pratiği olup ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreç/lerdir" (Sözen, 2017: 18). Bu süreçler (bilgiye dair alan), iktidar alanı ile diyalojik ilişkiyi dengelemektedir.

2. DİL POLİTİKASI- DİL PLANLAMASI İLİŞKİSİ

Devletin vatandaşları ile olan iletişimini ve ilişkisini düzenlemede bir araç olarak kullanılan dilin kullanım alanını, şartlarını ve hukuki alt yapısını oluştururken takip ettiği politika dil politikasıdır. Ulusal kimlik inşasında özellikle ulus devletlerde dil alanında bir politikaya ihtiyaç duyulmaktadır. Güçlü bir kimliğe sahip olabilmek için devlet iki şekilde dil politikasını takip etmektedir: "statü planlaması" ve "maddi planlama". İlki "bir bölge ya da devlette dilin hangi amaçlar için kullanılacağına belirlenmesi ya da tanınması ile ilgili politika kararları, devletin hangi dilleri tanıyacağını, hangi dillerle ilgili "ihtiyaçları" tanımlarken; ikincisi "dilin yapısı, kelime dağarcığı, ses ve telaffuzu gibi içsel özelliklerini değiştirmeye yönelik yeniliklerdir" (Cobarrubias, 1983: 42). Truchot'ya (2000: 94) göre dil politikası, dilsel bir durumu bilinçli ve organize bir şekilde etkileyen eylemlerin tamamı olarak tanımlanabilir. Nitekim siyaset alanında iktidar ile doğrudan ilişkilidir ve iktidar kavramı bir olgu üzerinde etki sahibi olabilmek şeklinde tanımlanır. Dil politikası, ister ulusal, bölgesel, azınlık, yabancı vs. dil olsun ister yazılı ve/veya sözlü dil olsun, ister resmi veya gayri resmi dil olsun her tür dilsel aktiviteye bilinçli, resmi veya faal bir şekilde müdahalede bulunabilmektedir. Dil politikası, siyasi partiler, özel ve kamu kurumları ile vatandaşlar veya topluluklar tarafından takip edilen politikalar (Beacco vd. , 2002: 17). Yani doğrudan devletin müdahil olduğu bir alandır. Özellikle ulus yaratmak ve ulus-devlet kurabilmek için dil en iyi araçtır. Ulusun oluşumunda dil objektif kriterlerden biridir (Lapierre, 1988). Nitekim dil toplumun bütün fertlerini ilgilendirmekte ve devlet ile olan ilişkiyi düzenlemektedir. Bu açıdan dil politikaları ulusal kimlik, ekonomik durum, demokrasinin gelişmişliği, hükümetin dile bakış açısı ve imzalanan uluslararası sözleşmelere uygun olarak değişiklik göstermektedir.

² Burada Eric Hobsbawm'ın icat edilen gelenekler betimlemesinden yola çıkarak dili bir gelenek olarak kavramsallaştırma amaçlanmaktadır.

Devlet içerisinde yaşayan azınlıkların durumu ile birlikte dil politikası takip edilmesi gereken bir politikadır. Azınlıkların tanımı, çoğunluğun bakış açısı, tarihsel ve kültürel arka plan dil politikasını etkilemektedir. Dil politikası, Tollefson'a göre hükümet tarafından yapılan dil planlamasıdır (Tollefson, 1991: 16)/(n. Hükümetin hangi dilin nasıl öğretileceğine dair aldığı karar ve çıkardığı kanunlar dilsel planlama ile ilişkilidir. Ozolins (1993: xiv), dil planlaması ve dil politikası arasında ayırım yaparak dil politikasının kamu politikalarının, dolayısıyla sosyal politikaların bir parçası olduğunu; halbuki dil planlamasının dilbilimin teknik bir boyutu olduğunu belirtir. Zira dil, para gibi ekonomik ve mali politikaların da konusudur.

Devlet özellikle insan haklarına saygılı bir yapıya sahipse insan haklarından kaynaklı olarak dil öğretimi için her türlü tedbiri almak zorundadır. Dolayısıyla dil politikası, siyasi bir eylem veya tutumdur. Devletin dile karşı en geniş çapta sosyal ve bürokratik tutumunu kurumlarına yansıtması için dil politikası gereklidir. Ager (1996: 3), dil politikasından bahsederken Fransa örneğini verdikten sonra dil politikası kavramının aslında Fransa bağlamında yeterince anlaşılmadığını belirtir. "Dil politikası" için "dil planlaması" kavramı en başta kullanılmış ancak daha sonra ulus inşası ruhunu bu kavramın yansıtmadığı düşünülerek vazgeçilmiştir. Fransız uzmanlar bugün dil politikası kavramı yerine dil idaresi veya dil kontrolü kavramlarını kullanmaktadırlar. Dile eleştirel teori açısından yaklaşan Habermas, Giddens, Foucault gibi düşünürlerden etkilenen Tollefson (1991: 16), dil politikasını, devlette baskın olan grupların daha az imtiyazlı grupların iş gücüne erişimini kısıtladığı alan olarak tanımlamaktadır. Yani Tollefson baskın ya da çoğunluğun devlet içinde iş gücüne katılımını elinde tuttuğunu ve azınlığın bu iş gücüne katılımını dil yoluyla engellediği kanaatindedir. Öyle ki baskın gruplar azınlığın dil öğrenmesini "pastanın bölünmesi" olarak görmektedirler. O halde dil politikası üst kimlik ve alt kimlik kavramları yani azınlık ve çoğunluk kavramları ile birlikte düşünülmesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkar. Touraine (2012: 424)'a göre, demokrasi çoğunluğun değil aslında azınlıkların koruma altında olduğu bir rejimdir. Zaten azınlıkların korunduğu tek sistem demokrasidir. Totaliter ve otoriter rejimlerde azınlık nüfusun talepleri göz ardı edilebilmektedir. Bu yüzden, azınlıkların korunması ile demokrasi arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

Diğer yandan dil planlaması, dil politikasının eleştirel bir değerlendirmesidir. Dil planlaması ile dil politikası birbirlerini tamamlamaktadırlar. İkisinin de birbiriyle yakın bağları bulunmaktadır. Toplumsal değişimi sağlayan dil planlaması çoğu kez dil politikasını; dil politikası da dil planlamasını doğurmaktadır (Fettes, 1997: 25; Hornberger, 2006: 25). Sosyal değişime yol açan dil planlaması, aynı zamanda dil politikasının bir ürünüdür (Cooper, 1989 ; Rubin vd. , 1971 ; Schiffman, 1996). Bununla birlikte, dil planlamasından dil politikasının doğduğunu iddia eden araştırmacılar mevcuttur (Kaplan vd. , 1997). Haugen'a (1959: 8) göre, dil planlaması yazım bilgisi, dilbilgisi, sözlük çalışması gibi alanları kapsamaktadır. Dil politikası ise, bir toplumda, grup veya sistem içerisinde planlanan dildeki değişimi gerçekleştirmek adına uygulanan kurallar, uygulamalar, fikirler, kanunlar ve yönetmelikler bütünüdür (Kaplan vd. , 1997: xi). Ancak böyle bir altyapı mümkün olduğu zaman dil planlaması aşamasına geçilebilir. Hal böyleyken, devletin dile bakış açısı kanun, kural ve yönetmeliklere yansımakta ve dilin statüsü belirlenmektedir. Burada Johnson (2013: 4)'in ifade ettiği gibi *bottom-up* yani aşağıdan yukarıya değil yukarıdan aşağı doğru bir değişim söz konusudur. Devletin sosyal bir ürünü (Schiffman, 1996) olarak tanımlanan dile müdahalesi söz konusudur. Nitekim dilsel ayrımlıklar idari ayrımlıklara sebep olabilmektedir. Milliyetçilik üzerine çalışan modernist yazarlardan John Brass'a göre (Özkırımlı, 2009: 142) devletin yerel dilleri bir standart dile dönüştürmesindeki amaç sınıflar arası farklılıkları ortadan kaldırmak ve tek bir millet oluşmasında politika üretmektir. Nitekim Türkiye gibi gelenekçi bir yapıya sahip devlette dil politikası *bottom-up* şekilde gerçekleşmemiştir. Diğer yandan, dil politikası Spolsky'e (2004) göre üç ana bileşenden oluşmaktadır: ilk olarak dile ait toplumun kullandığı öğeler ki bunlar dilsel repertuarı oluştururlar. İkinci olarak dil ile ilgili ideoloji ve inançlar yani toplumun dile dair kanaati ve ideolojisi ve son olarak dili kontrol ederek, planlayarak veya dile müdahale ederek onu değiştirmeye çalışma aşamasıdır. Bu üç bileşen bir araya gelince dil politikası ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile dil politikası toplum içerisinde kullanılan dile ait öğelerin ideolojik veya inanç vasıtasıyla, dili değiştirmeye veya nüfuz altına almaya çalışmaktır.

McCarty ve arkadaşları (2011: 339), dil politikasını *jakobenist* (üstten devrimci) veya *bottom-up* (alttan devrimci) olarak tanımlamaktan ziyade, çok katmanlı sosyo-kültürel bir yaklaşım ile tanımlamaktadır. McCarty (2011: 8), dil politikasının insanların etkileşiminden ve tartışmalarından doğduğunu ve güç ilişkileri ile ortaya çıktığını savunur. Devletin resmî belgelerinin potansiyel dil politikası araçları olduğunu kabul ederken, dil politikalarının dil kullanımını düzenli hale getirdiğini, sosyal hiyerarşileri oluşturan mekanizmaları çalıştırdığını

savunur. Bu mekanizmalar en nihayetinde güç asimetrileri üretir. Bu yüzden dil politikası sadece bir ürün, bir araç, resmi düzenlemeler, *de facto* veya *de jure* gayri-resmi veya görünürde olmayan uygulamalar, siyasi metin ve söylemler değil aynı zamanda bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Johnson, 2013: 9).

Weinstein (1990), dil politikalarının dilbilimsel veya iletişimsel amaçlarından ziyade tamamen siyasi amaçlara hizmet ettiğinden bahsetmektedir. Siyasi çıkar ve ideolojiler yoluyla dil politikaları şekillenir. Nitekim dil politikalarının amacı ya mevcut statükoyu korumak ya devletin ve toplumun reform yoluyla iyileştirilmesini, eksiklerini veya hatalarını düzeltmek; ya da tamamen devletin ve toplumun dönüşümünü sağlamaktır. Örneğin Türkiye’de dilde yapılan reform ile devletin ve toplumun yeni bir yüzü ortaya çıkmıştır. Dilsel reform, devletin resmî ideolojisinden dolayı gerçekleşmiş, Arap alfabesi yerine Latin alfabesi getirilmiş, birçok İslami veya dinle alakalı kelime öz Türkçe kelimelerle yer değiştirmiştir. Türkiye’de Güneş dil teorisinden hareketle tüm dillerin Türkçeden doğduğu ve bütün dillerin atası olduğu savunulmuştur(Tayanç, 2020: 21). Bu yüzden öz Türkçe kelimeler ile ilgili araştırmalar yapılmış ve dil kurultaylarında bu kelimeler resmi olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan Batı kökenli kelimelerden daha ziyade Arapça ve Farsça kökenli İslamiyet ile ilişkili kelimelerin “Türkçeleştirilmesi” anlamlıdır. Resmî ideoloji ve dil politikası çerçevesinde Osmanlı Devletinden miras kalan yer isimlerinin de Türkçeleştirilmesi Güneş-Dil Teorisi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmayan toplumun yeni bir kimliği olmaya başlamıştır. Mardin (1991: 66) böyle bir değişimin amacının aslında laiklik olduğunu; asıl amacın dilde reform olmadığını ve Ortadoğulu kimliğinden Türklerin uzaklaşması ve Batılı bir kimlik için toplumun hazırlanması olduğunu belirtse de dildeki bu reform insanların inançlarına yabancılaştırılması olarak algılanmıştır.

Diğer yandan reforma maruz kalan dildeki kelimelerin kökenine bağlı olarak ideolojiler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Türkçede kullanılan kelimeler dikkate alınınca bir kişinin sağ veya sol ideolojiye yakın olup olmadığı ortaya çıkmaktadır. Belge (2008), bireyin konuşurken öz Türkçeye yakınlığının artması solu benimsediğini ancak Osmanlıca kökenli kelimeler kullanıldıkça sağ ideolojiyle bağlantı kurduğunu belirtmektedir. İdeolojik ve kimliksel sınıflandırma özellikle ulus devletin ortaya çıkmasıyla daha belirgin hale gelmiştir. Habermas (2012: 53) ulus devletlerin, etnik grupların bireysel bağımsızlıkları yoluyla değil, komşu bölgelere, soylara, alt kültürlere, dil ve din topluluklarına siyaset etmesi sonucu ortaya çıktığını belirtir. Alt kültürden olma, dil açısından farklı olma *öteki* ile *öteki* gibi yaşamayı zorunlu kılar. Kimliksel mücadele siyaset psikolojisi açısından bireyin kendinden olarak gördüğü iç grup ve kendi dışında kalan ötekiler olarak dış grup arasında varlığını sürdürür. İç güdüsel bir ihtiyaç olan saygı kavramı kimliğin varlığı için ön şarttır. İç ve dış grup farkındalığı dil üzerinden somutlaşır. Habermas (2012: 54), resmi dilin “genelde yalnızca tarihsel nedenlerden dolayı üstün olan bir çoğunluk kültürünün (iç grup) etik-siyasî öz-kavrayışıyla biçimlendiğini” belirtmektedir. Bu dili benimsemeyen *öteki* ise bu çalışmanın ele aldığı dilsel yaklaşımlardan biri veya birkaçı ile iç gruba dahil edilmeye çalışılır.

Dildeki kelime seçimi, sözcüklerin farklı şekilde vurgulanması ve kelimelerin farklı bağlamlarda yorumlanması ile toplumdaki “sınıf mücadelesi” belli olur(Perry, 2002). Dile müdahale ve dildeki reform, sınıf mücadelesi için bir siyasi arenaya dönüşür. Bu aşamada iktidarın sınıfsız bir toplum yaratması veya sınıflar arası ilişkiye müdahalede bulunması dil politikasına bağlıdır.

Dil politikası ile devletin resmî ideolojisi arasında yakın bir bağ bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye’nin dil konusunda benimsediği yaklaşım cumhuriyetin ilk yıllarında takip edilen tek dillilik Kemalizm’in milliyetçi ulus-devlet düşüncesi ile yakından ilişkilidir. Hatta cumhuriyetten önce dahi Osmanlı tebaasını tekrar bir çatı altında toplayabilmek için İttihat ve Terakki Cemiyetinin³ milliyetçi bir dil politikası benimsemesi siyasi ideolojinin dil ile bağlantısına bir örnek teşkil eder(Bayır, 2017: 75). Çağdaşlaşmanın bir yolu olarak dilin sadeleştirilmesi,(Berkes, 2002) “anlaşılır” kılınması düşüncesi Türkiye’nin siyasal hayatının ilk dönemlerinde var olmuştur. Toplumun fikren ve iletişimsel olarak Batıya entegre edebilmek ve “geri kalmış” toplumlar olarak adlandırılan Arap ve Pers kültürünün etkisinden kurtarabilmek için dildeki sadeleşmeyi sağlamak, öz Türkçe kelimeler kullanmak elitist bir yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Özellikle İstanbul Türkçesi kullanmak Cumhuriyetin ilk yıllarındaki elitist yaklaşımı hatırlatmaktadır. Egemenlerin bir ağzı (McQuillan, 1996: 61) olarak yapılandırılmış olan saf öz Türkçe, elit olmak isteyenlerin bir aracı olarak değerlendirilebilir.

³ İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Kemalizm yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Nitekim Feroz Ahmad(2007: 64), ulusalçı Kemalist hareketin İttihat ve Terakki Cemiyetinin temelleri üzerine kurulduğunu ve “Mustafa Kemal’in bu cemiyetin iç çevrelerinde olmasa da önemli rol oynayan İttihatçı olduğunu” belirtmektedir.

Bugün, dile karşı bu elitist yaklaşımın devam edip etmediği sorgulanabilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde modernleşme alanında yapılan çalışmalar içinde önemli bir yer tutan dil reformu ve Fransız etkisinde jakobenist bir ilhamla takip edilen dil politikasının günümüzde hangi çizgide olduğu merak konusudur. Osmanlıcanın okul müfredatlarına tekrardan konulması, Türkçe dışındaki dillerde öğretime dair mevzuatta yapılan değişiklikler, azınlıkların dil sorunu ve kurucu unsurlardan olan Kürtlerin dil talebi ile ilgili gelişmeler Türkiye'nin yeni dil politikası ile ilgili attığı adımların göstergeleri arasında sayılabilir.

3.SORUN OLARAK DİL

Tek dilliliği benimsemiş ulus-devletlerde, dil çoğu zaman karşımıza bir sorun olarak çıkar. Dilin bir sorun olarak görülmesinin temelinde iki sebep bulunmaktadır: Dilin ekonomik olarak zararlı ve sosyolojik olarak sakıncalı olması. Ekonomik baktığımızda, devletin çok dilli bir yapıda olması sosyal yaşam maliyetini; fiziki ve teknik altyapı ihtiyacını arttırmaktadır. Özellikle çok dilliliği bir sorun olarak gören devletlerde bu durum, ödenen vergilerin farklı alanlara yönelmesi anlamına gelmektedir. Dilin ekonomik olarak bir devlete faydası ancak yerli üretim varsa ve devlet küreselleşmeden etkilenmiyorsa ortaya çıkmaktadır (Grin, 2006).

Dili bir sorun olarak gören yaklaşımda, dilin bizzat kendisi sorun olmayıp, çoğunluğun konuştuğu dili azınlıklar konuşmuyorsa dilsel çeşitlilik oluşur ve bu da milli birlik ve beraberliğe tehdit oluşturur. Diğer yandan, çoğunluğun dili teşvik edilerek çok dillilik engellenmiş olur. Dilsel azınlıkların, iki veya çok dilli olmaları göz ardı edilerek çoğunluk dili hususunda yeterli olmadıkları vurgulanır (Hult vd. , 2016: 34). Ancak bu yaklaşımda dilsel çeşitliliğin milli birlik konusunda nasıl kavramsallaştırıldığı, hangi dillerin gerçekte sorun olarak görüldüğü açık değildir.

Milliyetçiliğin düzeyinin belirlenmesinde hükümet politikaları önemli rol oynar. Dilin sorun olarak algılandığı tek dilli devletlerde etnik çatışmalar kaçınılmaz hale gelir. Yumuşak veya sert güç kullanmak devletin tekelinde olmakla birlikte, bu gücü etnik olarak farklı vatandaşlarına nasıl uygulayacağı sorun olarak kalmaktadır. Örneğin, etnik azınlıkların dillerinin tanınması, ana dilde eğitim hakkı ve federasyon seçenekleri Batı'da en fazla takip edilen politikalarındandır. Etnik çatışmalar, özellikle asimilasyonist politikalar takip eden devletlerde çoğulculuk yaklaşımıyla çözülmeye çalışıldığı gibi etnik grup liderlerine güç ve maddi imkanlar verilerek de çözümler oluşturulabilir (Özkırımı, 2009: 144). Siyasi seçkinlerin güç paylaşımından ziyade zorunlu göç ve özümseme seçeneklerini daha çok tercih etmesi 21. yüzyılda sorgulanması gereken politikalarlardır.

Bourdieu, dili sembolik bir güç olarak görürken, dilin sosyal katmanlaşmada rolü olduğunu belirtir. Örneğin, sosyal statü olarak üst grupların konuştuğu bir dili alt statüde olanlar öğrenmek isterler. Üst kültürün sahip olduğu dil kimlik olarak alt kültürün ulaşmak istediği kimliktir. Bu yüzden, dil üst kimliğin sembolüdür (Bourdieu, 2001). Mardin'in(1969: 273) kavramsallaştırmasından yola çıkarak Osmanlı'da saray kültürü ve reaya kültüründen bahsedebiliriz: Sarayın dilini konuşmak o kültürü yaşamak iktidarı paylaşma aracı olacağından reaya üst kültürü benimsemek için elinden geleni yapmıştır. Yöneticilerin kültürüne dahil olan ilmiye ve bürokrasi yani merkez Arapça ve Farsçadan serbestçe yararlanan "Osmanlı" dilini kullanırken "Çevre"nin⁴ dili ise sade Türkçeydi (Mardin, 2006: 56). Sosyal akışkanlığın mümkün olması sebebiyle üst kültüre ulaşma arzusu şaşırtıcı olmamalıdır. Ancak bu durum taşra açısından tek taraflı olmuştur. Üst kimlik ile alt kimliğin bir arada olması sadece birbirlerine benzemeye başlamaları ile mümkündür. Dili bir sorun olarak gören anlayışa göre çoğunluğun yapısına uygun olarak azınlığın entegrasyonu veya asimilasyonu zorunludur. Asimilasyonistler'e (Rannut, 1991: 104) göre, asimilasyonist dil politikalarının "avantajları" şöyle sıralanabilir:

- 1- Devletin ve ulusal pazarın bütünlüğü teşvik edilir
- 2- İş gücünün sağlanması ve geliştirilmesini destekler
- 3- Bilginin artmasını sağlar
- 4- Etkili sosyal politikaları teşvik eder
- 5- Dilsel engellemeler yoluyla dış müdahaleler azaltılır

4 Mardin burada merkez ve çevrenin kutuplaşmasını dil açısından değerlendirirken, toplumsal olarak merkezin çevreyi reddettiğini belirtmek amacıyla çevreye "Esnaf-ı sük ve sair erazil ve esafil-i nâs" yani "Pazar esnafı ve benzeri rezil ve sefil topluluk" olarak adlandırmaktadır.

6- Beşerî sermayenin korunması sayesinde beyin göçü önlenir.

Bu kriterlerden yola çıkarak tek dilliliği savunan devletlerde korumacı ve yetkeci politikaların hâkim olduğunu görürüz. Bu tür politikalar genel olarak devleti üstün otorite olarak gören tepeden inme yaklaşımı benimsemiş Latin kökenli ülkeler tarafından yürütülmektedir (Le Bon, 2020: 48). Nitekim bu ülkelerde kitleler çok uluslu ve çok dilli politikalara karşı şüpheyle yaklaşmaktadır. Bunun en belirgin örneği Fransa, Portekiz ve İtalya ulus devletleridir.

Ayrıca bu “avantajları” analiz edildiğinde, küreselleşme nedeniyle bugün devletin ve ulusal pazarın bütünlüğünün sorgulandığı göze çarpar. Zira tek bir pazar söz konusu değildir. İthalat ve ihracat diğer ülkelerle etkileşim içinde olmayı gerektirir. Bu durumda tek dillilik artık sadece yerel düzeyde düşünülmektedir. İngilizcenin yaygın kullanımı tek dillilik politikasına ket vurmaktadır.

Uluslararasılaşma sürecinde, tek dillilik günümüzde tek başına iş gücünü geliştirmemekte, farklı pazar ve piyasalarda rekabet edebilmek ve istihdam oluşturmak için çok dillilik teşvik edilmektedir. Aksi takdirde küresel piyasalarda ve politikalarda bir devlet yeterli görülmeyecektir. Tek dillilik ülke içinde merkezi bilgi sistemi oluşturmaya katkıda bulursa da sosyal medya ve teknolojinin hızlı gelişimi bilgi araçlarını da etkilemiş, farklı dillerde bilginin arayışını zorunlu kılmıştır. Bugün özellikle bilgi eksikliğinden daha ziyade hangi bilgiye ulaşılması gerektiği tartışılmaktadır. Kaliteli bilgi için farklı dillerde arama yapılması önerilir⁵.

Etkili sosyal politikalar, 21. yüzyılda yabancı dil öğrenimini, yerel dillerin kültürel değerini ve zenginliğini kapsayıcı etkinlikler ve eğitim içeren politikalar. Bu sosyal politikalar devlet tarafından vatandaşına hizmet olarak sunulmaktadır. Bu tür politikaların devlet kontrolünde olması milli kimlik bağlılığını artıracaktır. Ancak vatandaşların sosyal yaşamının kalitesini artırmak devlete ihtiyaç olmadan da gerçekleşebilir. Teknolojinin kullanılması ile birçok sosyal etkinlik devlet yardımı olmadan yapılabilmektedir. Diğer yandan üretimin ve tüketimin artması, hizmet sektörünün gelişimi ve alternatif kurum ve kuruluşların ortaya çıkması ile gerek hastane gerek kütüphane ve diğer sosyal kurumlar tek dillilik politikasına takılmadan işlev görmektedir.

Dilsel engellemeler yoluyla dış müdahalelerin azaltılacağı düşüncesi yine hizmet sektörünün gelişimi, sosyal medya, *youtube* gibi sitelerin yaygın hale gelmesi, online eğitimin yaygınlaşması tek dilliliği sorun olarak ortadan kaldırmaktadır. Ancak devlet içerisinde bütünlüğün sağlanması ve iletişimin üst düzeyde olması için tek dil üzerinden işlevsellik olabilir. Aksi takdirde çok dillilik her ne kadar Yunanistan ve Türkiye gibi üniter devletlerde *de jure* olarak uygulanmasa da *de facto* olarak hali hazırda uygulanmaktadır.

Dili bir sorun olarak gören gelişmekte olan toplumlarda dilsel çatışmalar sebebiyle kamu düzeni zarar görmekte ve devlete daha fazla sorumluluk yüklenmektedir. Bu yüzden kamu düzenini sağlamak adına herkesin istediği dili kullanabilmesi için devletin ekstra bütçeye ihtiyacı vardır. Bu tür ulus-devletlerde sorunu çözebilmek için devlet tek dilliliği tercih etmekte ve teşvik etmektedir. Bu sebepten, dilsel çeşitlilik kısıtlanmakta ve toplum tek dilliliğe yönlendirilmektedir. Çoğunluğun sahip olduğu bir dilde hayatı idame etmek teşvik edilmektedir.

Tek dilliliğin var olduğu toplumlarda, dilsel problemler yanlış bir şekilde toplumsal problemlere dönüşebilmektedir. Üst statü ve alt statü çatışmaları kolayca belirlemektedir. Toplumun belli bir kesiminin devletin sağladığı kaynaklardan daha fazla yararlanması durumunda (Bourdieu, 2001) azınlıkta kalanların veya çoğunluk dilini konuşamayanların bu kaynaklardan mahrum olması sebebiyle çatışmalar kaçınılmaz hale gelir. Diğer yandan, azınlık dilini kullananlar çoğunluğun dilini “öğrenemeyenler” kategorisinde değerlendirilmektedir. Bu “öğrenme” eylemi bazen devletin imkanlarından bazen de vatandaş tarafından gerçekleşt(tiril)emiyor. “Öğrenme” eyleminin olmaması sosyal yetersizliklerle sonuçlanıyor. Etnik olarak hangi kökenden olursa olsun çoğunluğun dilini kullanamayan azınlıklar sonuçta topluma uyum gösteremez ve dışlanmaya veya dışlanmış hissetmeye başlar.

⁵ Küreselleşmenin ontolojik bir olgu haline dönüşmesinde İngilizcenin dünyada en “yaygın” konuşulan dil olması önemli rol oynamaktadır. Özellikle İngiltere ve ABD’nin küresel kültürel ve siyasal hegemonyası İngilizce yoluyla gerçekleşmektedir. İngilizcenin ticari ve “bilim” dili olması küresel bir ulus devleti yaratmıştır. Bu konuyla ilgili olarak küresel kapitalizmi besleyen kaynaklardan birinin dil olduğunu söyleyebiliriz. Şahsen yaşadığımız tecrübe İngilizcenin “küresel ulus-devlet” dili olduğunu açıklayabilir: Ana dili İngilizce olan turistler Türkiye’ye gelip veya dünyanın başka herhangi bir yerine gidip yerel dili öğrenmeden yaşamalarını veya ziyaret etmelerini ironik bir şekilde eleştirmekte, İngilizcenin kendilerini dil konusunda “tembelleştirdiğini” söylemektedirler. Küresel hegemonik bir dil olarak İngilizcenin durumu ile ilgili ayrı bir çalışmanın ele alınması bu makalemizin odağının dışına çıkmamızı sağlayacaktır. Ayrıca konumuz itibarıyla İngilizce ile ilgili diğer eleştirilerimizi kaynak olarak dil başlığı altında verdiğimiz için burada daha fazla detaylandırmayacağız.

Tek dilliliği savunan toplumlar, hâkim dil kavramından yola çıkarak bu dilin öğrenilmesi için her türlü fiziki alt yapıyı hazırlar ve beşerî gücü oluşturur. Yetersiz kalması durumunda özel eğitim kurumları ve öğretmenler yetiştirilir. Devlet şayet bu “tek” dili resmi dil olarak benimsemiş ise bu durumda hâkim çoğunluk kültürü de beraberinde aktarılmış olur. Nihayetinde ulus kavramı tüm vatandaşlar tarafından benimsenmiş olur.

Dili sorun olarak gören yaklaşımda bazı iddialar savunulmaktadır(Hult vd. , 2016: 33). Örneğin, dil eğitimi sadece çoğunluk diline geçiş amacıyla yapılmalı ve çift dilliliği kolaylaştıran eğitim programları sosyal ayrılıkları tetikleyeceğinden bu tür eğitim programları desteklenmemelidir. Diğer yandan, çift dilliliğin akademik başarıyı azaltacağı ve bilişsel sorunlara yol açacağı düşünüldüğünden teşvik edilmemelidir. Azınlık dillerinin desteklenmesi çoğunluk dilini tehdit ettiğinden dolayı bu dillerin korunmaması ve yok olmasını desteklemek sosyal ve ekonomik sorunları da ortadan kaldıracaktır. Bu yüzden azınlık dilinin ana dilde eğitim açısından tanınmasından daha ziyade çift dilli eğitimden çok ikinci dil olarak öğretilmesi tercih edilmelidir. Bugün tek dilliliği savunan ve uygulayan Fransa, Yunanistan, Avusturya, İtalya ve Türkiye gibi ülkeler (Tacar, 1996: 69) uluslararası sözleşmeleri dikkate alarak iç hukukları da göz önünde bulundurarak ulusal resmi dillerinin dışında azınlık dillerinin kullanılmasına izin vermektedir. Nitekim küreselleşme ve neoliberal politikaların özellikle 1980 sonrası takip edilmeye başlanması ile birlikte, dili sorun olarak görme yaklaşımı yerini hak ve kaynak odaklı dil anlayışına bırakmaktadır. Bu yüzden, “izin” hukuki boyutu kapsadığından dolayı konu ile ilgili detaylar aşağıda hak olarak dil başlığı altında verilecektir.

Son olarak, dili sorun olarak gören yaklaşım dahilinde araştırılmaya ihtiyaç duyulan konulardan bazıları şöyle sıralanabilir: Dil şayet sorun ise kimin için sorundur? Çoğunluğun kendisi için mi yoksa sürekli olarak değişim gösteren siyasal iktidar için mi? Dili sorun olarak algılayan toplumlarda dilsel azınlıkların baş etmesi gereken konular nelerdir? Çoğunluk diline diğer diller hangi açıdan tehdit olabilirler veya dilsel tehdit diye bir kavram toplumda gerçekten olabilir mi? Azınlık dillerine ayrılmayıp çoğunluk dili için ayrılan finansal beşerî ve hukuki kaynaklar neler olabilir? Üniter devletlerde dilin sorun olarak kabul edilmesi siyasal bir bakıştan mı kaynaklıdır yoksa yapısal bir olgu mudur? Federal yapıda olan devletlerde dil bir sorun olarak görülmez mi? Ulusal birlik ve bütünlük sadece dili sorun olarak görme ile mümkün mü? Bu soruların cevaplarının aranması çalışmanın kapsamı dışındadır.

4.HAK OLARAK DİL

Dil hak olarak incelenirken hukuk boyutu dikkate alınmaktadır. Dilin bir hak olması olgusu çeşitli araştırmalarda(De Varennes, 1996, 2001, 2007 ; Koçak, 2013 ; Patten vd. , 2003 ; Wee, 2011) detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Hak olarak dil konusunda en çok vurgulanan iddia ise dilin gruba ait veya bireysel hak olup olmamasıdır. Diğer yandan, hak olarak dili inceleyen sosyolengüistik(sosyodilbilimsel) çalışmalar dil politikalarını hoşgörü ve destekleyici haklar olarak iki gruba ayırmaktadır(Kloss, 1971: 259). Ayrıca devletin müdahale durumuna göre dil hakları pozitif veya negatif haklar olarak sınıflandırılabilir. “Dilsel insan hakları” kavramının hukuki bir kavram olarak uluslararası belgelerde veya dil politikaları literatüründe kullanılması gerektiği konusunda çalışmalar(Phillipson vd. , 1994) yapılmıştır.

Hak kavramı hukuk literatüründe hukuk düzeni tarafından kişilere tanınmış yetki olarak tanımlanmaktadır. Bu yetkiler “devletin koyduğu hukuk kurallarıyla kurulur, genişletilir, daraltılır veya kaldırılır”(Gürbüz, 2019: 5). Gerek ulusal gerekse uluslararası hukuk açısından dil hakları devlet tarafından tanınmakta, düzenlenmekte veya kaldırılmaktadır. Ancak burada bir diğer hukuki durum ise devletin dil haklarına yaklaşımıdır. Bu aşamada pozitif ve negatif haklar çerçevesinden dil haklarını incelememiz gerekiyor. Devlet dil hakları ile ilgili ödevini “tanıma”, “dokunmama”, “koruma” ve “temin ve tedarik” olarak yerine getirebilir. Ancak bu işlemleri yapmadan önce dilin bir hak olduğunu kabul etmesi gerekmektedir. Devletin dile yaklaşımı, ödevlerinin yükümlüklerini de yerine getirmesine yol açacaktır. Örneğin, bir devlet dili sadece tanıyor, bu dilin öğretilmesi ve öğrenilmesine müdahale etmiyorsa bu durumda sosyo-ekonomik şartları iyi olanlar kendi kaynaklarını kullanarak bu dili öğrenmeye çalışacaklardır. Öğrenilen dil devlet tarafından tanındığı için devlet kurumlarında kullanılacaktır. İkinci olarak, devlet dilin varlığına hukuki olarak dokunmuyor ancak destek de vermiyorsa bu durumda özel kurumlar vasıtasıyla dil öğrenilir ancak devlet kurumlarında kullanılamaz. Devlet, dili koruyorsa dili bir miras ve değer olarak ele alıyor demektir. Bu açıdan hukuki düzenleme sağlanmış ve dilin varlığı için gereken tedbirler alınmıştır. Son olarak devlet dilin öğrenilmesini ve öğretilmesini destekliyor, bunun için alt yapı ve pedagojik kaynaklar ayırıyorsa “temin ve tedarik” sağlanmış olur.

Hak olarak dili incelediğimiz zaman, hangi dillerin hak kapsamında değerlendirilmesi gerektiği sorusu karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, ulusal azınlıkların dillerini ele almamız hukuki olarak mümkün olabilir ancak göçmenlerin dil hakları ile ilgili düzenleme konusunda belirsizlikler birçok ülkede devam etmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini (AİHS) baz aldığımızda 14. Maddede hiç kimsenin dilinden dolayı ayrımcılığa maruz kalamayacağından bahsetmektedir⁶. Diğer maddelerden 6, 10, 11 ve 12 ise dilden dolayı toplanma, ifade ve adil yargılanma ve evlilik haklarının kısıtlanamayacağından bahseder. Dil ile ilgili uluslararası sözleşmeler ve anlaşmalara dair birçok çalışma yapılmıştır(Çavuşoğlu, 2001 ; Çoban, 2005 ; Hekimoğlu, 2007 ; Kurubaş, 2017). Bu çalışmada bunlara ayrı ayrı yer verilmeyecektir.

Hak olarak dili incelediğimiz zaman, dili veya dilleri yasaklama, hoş görme, izin verme ve destekleme gibi sınıflandırmalar ortaya çıkmaktadır (Skutnabb-Kangas, 2000). Skutnabb-Kangas'ın sınıflandırması, bu bakımdan yukarıda bahsedilen insan haklarının devlet tarafından hayata geçirilme aşamaları ile uyusmaktadır. Ancak yerel ve azınlık dillerinin korunması ile ilgili olarak devletlerin ve uluslararası hukukun açık ve net ya da yüzeysel ve üstü kapalı yasa ve kuralları olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Açık ve net kanun ve kurallar derken, Skutnabb-Kangas(2000: 513) Finlandiya ve İsveç'i örnek verir:

"Fince ve İsveççe konuşan çocuklar ana dillerini azınlık oldukları bölgede öğrenme hakkına sahiptirler. Belediyeler bu konuda sayı olarak 13 kişi ve üzeri olmasını belirler ve üç yıl art arda bu sayı 8'in altına düşerse bu durumda belediyelerin okul açmama yetkisi vardır. Bu durumda öğrenciler başka bir bölgede bir okula kaydolurlar ve ikametlerinin olduğu bölgenin belediyesi anadil eğitimi almaları için ücret ödemekle mükelleftir".

Diğer yandan, özellikle AİHS, Ulusal Azınlıkların Korunmasına Yönelik Çerçeve Sözleşme, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmelere baktığımız zaman genel ifadelere rastlarız. Örneğin, Ulusal Azınlıkların Korunmasına Dair Çerçeve Sözleşmenin 14. maddesinde ucu açık ifadeler azınlıkların kendi dillerini öğrenebileceklerini belirtmektedir.

"1. Taraflar, ulusal azınlığa mensup her kişinin kendi dilini öğrenme hakkına sahip olduğunu tanımayı taahhüt ederler.

2. Ulusal azınlıklara mensup kişilerin geleneksel olarak ya da önemli sayıda yaşadıkları bölgelerde, yeterli talep varsa, Taraflar, mümkün olduğu ölçüde ve kendi eğitim düzenleri çerçevesinde, bu azınlıklara mensup kişilerin azınlık dilinin öğretilmesi ya da bu dilde eğitim görmeleri için yeterli fırsatlara sahip olmasını sağlamaya gayret ederler.

3. Bu maddenin 2. paragrafı, resmi dilin öğrenilmesi ya da bu dilde eğitim yapılması saklı tutularak uygulanır"⁷.

Dil ile ilgili imtiyazlar uluslararası hukuk kuralları gereği devletlere bırakılmış ve her devletin kendi yasaları ve imkanları ölçüsünde dillerin öğretilmesi öngörülmüştür. Çerçeve Sözleşmenin 14. Maddesinin 3. Fırsakısı öncelikle resmi dilin öğretilmesi veya bu dilde eğitim yapılmasını saklı tutmaktadır. Bu aşamada, resmi dil tanımının ve yasalardaki yerinin değiştirilmesi suretiyle bir azınlık dilinin öğretilmesi mümkündür diyebiliriz. Skutnabb-Kangas (2000: 512) dan alıntıylaarak aşağıdaki tabloda dillere yaklaşımı vermemiz durumu daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır:

6 "Bu sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır".

7 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c131f> (Erişim Tarihi: 22.11.2020)

Tablo 1: Skutnabb-Kagnass'ın Sorun Odaklı Dile Farklı Ülke ve Yaklaşım Tipleri

1. Senatör Huddleston'nun ABD Anayasasında İngiliz dili ile ilgili Değişiklikler
2. Senatör Hayakawa'nın önerdiği değişiklikler
3. Eski Yugoslavya
4. Finlandiya, İsveççe Konuşanlar
5. Finlandiya, Sami
6. Hindistan
7. Afrika Ulusal Kongresinin ve diğerlerinin Özgürlük Şartı, Güney Afrika
8. Bask Normalleşme Hukuku
9. Türkiye'de ki Kürtler

- A. 1945 Birleşmiş Milletler Şartı
- B. 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
- C. 1966 Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
- D. 1966 Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
- E. 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Kaynak: Skutnabb-Kagnass, 2000

Yukarıdaki tablo 2000 yılında yayınlanmış olan bir kaynağa dayalı olduğu için zaman içerisinde bazı değişiklikler olmuş olabilir. Örneğin, Türkiye'de Kürtlerin durumu ve Kürtçe ile ilgili gelişmeler daha sonra olduğu için tabloda "yasaklama" dan hoşgörüyü geçiş olmuştur. Kürtçenin azınlık dili veya anadil olarak kabul edilmemesi sebebiyle "Koruma Odaklı" alanda gösterilmemiştir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 42. Maddesinde "Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabii olacağı esaslar kanunla (2923) düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır." İfadesi açık ve net bir şekilde hangi dillerin ana dil olarak öğretilmeyeceğini belirtmemektedir. "2923 sayılı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun" da, Türkçe dışında Türkiye'de konuşulan diller "Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçeler" olarak ifade edilmektedir. Bu durumda açık ve net bir şekilde hangi dil oldukları belirtilmemekte, zaman içinde sadece sözlü veya sadece yazılı olarak kullanılan dillerin de dahil olup olmadığı belli değildir. Nitekim hak olarak dili incelerken ele alınması gereken konuların başında Arapça, Farsça, Bretonca, Korsikaca, Berberice gibi "geleneksel dillerin" hangi statüde kanunda yer alacağıdır. Bu dillerin göçmen dili olarak mı yoksa bölgesel dil olarak mı göz önünde bulundurulacağı açık değildir. Toplumun hangi alanlarında bu dillere hak tanınacağı sorgulanmaktadır. Bu dil haklarının birey bazında düşünülüp düşünülmeceği tartışmalı bir konudur. Dil haklarının korunmasında finansal ve beşerî desteğin nasıl sağlanacağı bir başka sorundur. Nitekim bu dillerin öğrenilmesi ve öğretilmesi, mahkemelerde savunmada kullanılması veya yaygınlaştırılması (tabelalar, trafik işaretleri vs) merak konusudur. Dil haklarının tanınması denkleştirici mi yoksa dağıtıcı adalet kapsamında mı değerlendirileceği bir başka soru işaretidir. Yine, eğitim programlarında düzenleme yapılıp yapılmayacağı ise bir muamma olarak görülebilir. Bu tür sorulara vaka incelemesi yoluyla cevaplar aranabilir. Bu araştırma bu soruların cevabını aramaktan daha ziyade genel bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

5.KAYNAK OLARAK DİL

Kaynak olarak dil, dilsel çeşitliliğin sağlanmasında önemli bir yaklaşımdır. Dili kaynak olarak düşünmek problem olarak düşünmenin karşıt görüşüdür. Yani çok dillilik ve kültürel çeşitlilik bir değer olarak görülmekte, çok dilli eğitim ve toplum desteklenmektedir. Azınlık dilleri, tehdit veya toplumun bölünmesi değil, hem azınlıkların kendileri hem toplum hem de gruplar için özel dil kaynaklarıdır (Ruiz, 1984). Resmi dil ve ikinci veya üçüncü bir dilde yetkinlik, çift dilliliğin gelişimi kaynak olarak dil perspektifinden talep edilen bir olgudur. Ayrıca resmi/ulusal dilin yanı sıra bölgesel, yerel/azınlık ve/veya modern dillerden biri veya birkaçını öğrenerek toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve stratejik potansiyeli artmış olacaktır.

Enerji, petrol ve elektrik gibi kaynaklar tüketildikçe azalmasına karşın, dil ve bağlantılı olarak kültür, tüketildikçe artan kaynaklar olarak karşımıza çıkar. Kullanılmayan bir dil soyu tükenmekte olan hayvanlara benzer. Dilin bu açıdan iç güdümlü ve dış güdümlü iki değeri bulunmaktadır. İç güdümlü olarak ele aldığımızda, özgüven, kimlik, öz saygı, nesiller arası iletişim, kültürel yeniden üretim, toplumsal ilişkileri düzenleyici bir değeri bulunmaktadır. Dış güdümlü ele aldığımızda, ulusal güvenlik, diplomasi, casusluk, ticaret, medya, halkla ilişkiler ile ilgili değeri bulunmaktadır (Ricento, 2005: 359). Birçok ülke özellikle ABD’de bu dış güdümsel sebeplerin ön planda olması sebebiyle, örneğin, Orta Doğu araştırmaları merkezlerinde yerel diller de dahil olmak üzere bölgenin dilleri zorunlu olarak öğretilmektedir. Seçkinler, dış güdümsel sebeplerden dolayı ve potansiyel siyasi çıkarlarından ötürü genellikle çok dilli eğitimi savunurlar.

Dilin bir kaynak olarak görülmesinde belki en önemli argümanlardan biri ekonomik güdümlerdir. İngilizcenin dünyada en yaygın olarak konuşulan dillerden olması sonucunda 2027 yılı itibariyle piyasa hacmi 49 milyar doları bulan bir rakamdan bahsedilmektedir⁸. Piyasa araştırmalarında, önde gelen diller İngilizce, İspanyolca, Çince, Fransızca, Almanca, Japonca ve diğerleri olarak tespit edilmiştir.⁹ İngilizce konusunda tanınmış akademisyen David Crystal’a göre İngilizce resmi dil olarak dünyada üçüncü büyük dil olup en çok konuşulan dillerin önünde yer almaktadır (Crystal, 2019). Bu kadar yaygın bir dil olmasında en başta sömürgecilik gelmektedir. Nitekim sömürgeci ülkeler, ele geçirdikleri ülkelerde bulunan toplumu kendilerine bağlamak için kendi dillerini öğretirler (Aydın, 2013: 50). Ekonomik argümanlar, iç güdümsel sebepler olarak da göz önünde bulundurulabilir. Azınlıkların, adli ve idari davalarda tercüme ücretleri, medyatik, kültürel ve akademik yayınlarda kendi dillerinde basım ücretleri, ayrıca ekolojik dil haklarından olan kendi dillerinde yön ve trafik işaretlerinin üretim ücretlerinin kim tarafından ve nasıl karşılanacağı tartışılan konulardır(Grin, 2006). Üst yapı bu durumda ekonomik olarak çıkar elde edebileceği dillere daha fazla öncelik ve önem vermeyi tercih edecektir. İngilizcenin gerek tarihsel geçmişini gerek siyasal ve teknolojik gelişmeler bugün tercih edilen dil olmasında etkilidir ancak ekonomik getirisi fazla olan diller söz konusu olunca İngilizcenin sıralamasında değişiklik olacaktır.

Kaynak olarak dilin bir diğer yönü ise akademide başarı ile ilişkisidir. Bilimin İngilizcenin ana dili olarak konuşulduğu ABD, İngiltere, Kanada gibi ülkelerde ileri düzeyde olması, dünyada en iyi üniversitelerin ABD’de olması sebebiyle “bilime erişim dili” İngilizce olmuştur. Nitekim akademik yayınların çok fazla atıf alması en yaygın dille olacağından İngilizcenin akademik dünya tarafından öğrenilmesi kaçınılmaz olmuştur. Ülkemizde yabancı dil öğretiminin zorunlu olmasını eleştiren yayınlar(Çelebi, M. D., 2006) olduğu gibi evrensellik ve küreselleşme nedeniyle İngilizce öğretiminin kaçınılmaz olduğundan bahseden yayınlar da (Demirpolat, 2015) mevcuttur.

Dilin kaynak olarak görüldüğü ve kullanıldığı diğer bir konu da milliyetçilik ideolojisi altında ulus-devlet olma durumudur. Dil, örneğin İrlanda ve İskoçya gibi ülkelerin kilise vasıtasıyla ulus-devlet ve millet olmalarında rol oynamış, İrlanda’nın İngiltere’ye karşı ulus olmasında etkili olmuştur. İrlanda dili, kilisenin oynadığı rol ile birlikte modern İrlanda milliyetçiliğinin birleştirici özelliği haline gelmiştir(May, 2012: 150). Kanada’ya baktığımız zaman, milliyetçilik dil yoluyla varlığını göstermektedir. Her ne kadar İngilizce konuşulan bölgelerde durum esnek olsa da aynı iddiayı Quebec bölgesi için kullanamayız. Frankofon bölge olan Quebec’te milliyetçiliği tetikleyen iki aktör var: Fransızca ve Katolik Kilisesi. Quebec kimliği bu iki etmen üzerine kurulu olup bugün “ayrılıkçı milliyetçilik” örneklerinden biri haline gelmiştir(Kalaycı, 2006: 9). Üniter veya federal olsun, farklı etnik kökenden gelenlerin

8 <https://www.globenewswire.com/news-release/2020/10/06/2104266/0/en/English-Language-Learning-Market-Worth-49-93-billion-by-2027-Exclusive-Report-Covering-Pre-and-Post-COVID-19-Market-Analysis-by-Meticulous-Research.html> (Erişim Tarihi: 25.11.2020)

9 <https://www.verifiedmarketresearch.com/product/global-online-language-learning-market-size-and-forecast-to-2025/> (Erişim Tarihi: 25.11.2020)

kimlikleri ile baskın kimliklerin çatışmasına ve bir süre sonra azınlık ve çoğunluk milliyetçiliğinin doğmasına sebep olan dildir.

Son olarak azınlık dillerinin geleceği ve mevcut durumunun korunması adına dili kaynak olarak gören yaklaşım, kültürel ve dilsel çeşitliliğin ulusal birlik için vazgeçilmez olduğundan bahseder (Hult vd. , 2016). Ancak burada azınlıkların dillerinin hangi durumlar için kaynak olabileceği net bir şekilde belirlenmelidir. Örneğin, akademik başarı, ticari yetkinlik, ulusal güvenlik, kültürel ve bilişsel gelişim gibi çok farklı alanlarda bu diller kaynak olabilir. ABD’de jeopolitik ve ekonomik güvenlik hedefleri doğrultusunda dil araştırmalarına yönelik yüklü miktarda kaynak ayrılmış; özellikle 11 Eylül 2001 olayından sonra ulusal güvenlik için dil eğitim programları yoğunlaştırılmıştır (Bale, 2014). Bu dillerin kaynak olarak kullanılması konusunda yetkinin kimde olduğu sorusu ise cevaplanmaya muhtaçtır. Hangi beşerî, ekonomik ve kültürel kaynakların hangi diller için kullanılması gerektiği sorusu bu açıdan cevaplanmalıdır. Son olarak kaynak olarak dil, hak olarak dile bir alternatif olarak doğmuş olup siyasal ekonomi alanında daha çok taraftar bulan bir alan haline gelmiştir(Bale, 2016).

6.TARTIŞMA

Dilbilim, siyaset bilimi, sosyoloji ve hukuk alanında sıkça araştırma odağı haline gelen dil politikaları günümüzde metodolojik açıdan yeterli çalışmalardan yoksundur. Dil politikasının başlı başına bir disiplin olmaması yönetsel eksikliklerin doğmasına sebep olabilir. Bu çalışmada özellikle Türkiye’de dil politikaları çalışmalarına katkıda bulunacak dil politikası yaklaşımları ele alınmıştır. Bu yaklaşımlar sorun, hak ve kaynak odaklı olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Eleştirel analize tabi tutulan bu yaklaşımlar derinlemesine inceledikten sonra devletlerin yapılarına göre değerlendirilmiştir.

Bir konuyu araştırırken sadece o konunun çalışılmamış olması değil aynı zamanda ele alınırken kullanılan yöntemde dikkate alınması sağlıklı bir akademik çalışma için önem arz eder. Dil politikaları çalışılırken genel bir sınıflandırma ve yaklaşımlardan yola çıkarak en sağlıklı sonuca varılacağı kesindir. Bu çalışmada her bir yaklaşımın avantajı ve dezavantajı ele alınıp incelenmiş bu açıdan yeni çalışmalara yol gösterecek araştırma soruları önerilmiştir. Bu sorulara cevap aramak araştırma odağının dışına çıkmayı gerektirmektedir. Kanımızca, bu soruların cevapları başka çalışmalarda aranmalıdır. Bu çalışmada amaç bu haliyle dil politikalarında yönetsel eksiklerini giderebilmektir.

7.SONUÇ

Araçsalci bakış açısından dilin sadece bir iletişim aracı olduğuna yönelik çalışmaların (Robichaud vd. , 2012) dışında kimlik ve siyasal tema olarak değerlendiren çalışmaların sayısı da her geçen gün artmaktadır. Dil politikaları ve planlamaları özellikle çok dilliliği benimsemiş ülkelerde yoğun bir şekilde çalışılan alanlardır. Dil politikalarına olan ilgi her geçen gün artmakla (Chríst vd. , 2018 ; Gazzola vd. , 2018 ; Pennycook, 2017 ; Siiner vd. , 2018) birlikte bu politikaları kategorik ve teorik olarak incelemek için daha fazla çalışmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Ruiz’in(1984) teorik alt yapısını oluşturduğu bu yaklaşımlar analitik olarak değerlendirilmiştir. Özellikle dili bir sorun olarak gören üniter devletlerde dil politikalarının gözden geçirilmesi ve uluslararası hukuk kuralları dikkate alınarak azınlık ve çoğunluk dilleri ile ilgili kararların alınması önerilir. Dil, ulusal ve yerel kimliklerin oluşmasında bir araç olduğu kadar devletin nüfus ve sosyal politikalarında dikkate alması gereken de bir husustur. Nitekim gerek eğitim alanında gerek sosyal yaşamda gerekse hukuki anlamda dil politikalarının üretilmesinde ve dil planlamalarının yapılmasında daha çok özgürlükçü ve daha az güvenlikleştirici yaklaşımlar sergilemesi ülke bütünlüğü için kaçınılmazdır.

Demokratik ve ekonomik anlamda güçlü olan devletler bugün sorun olarak dil yaklaşımından daha çok hak ve kaynak olarak dil yaklaşımını benimsemekte ve kimlik politikalarını bu minvalde planlamaktadırlar. Dile yönelik bakış açımız olumlu yönde değişirse dili kaynak olarak görmeye başlarız. Daha karamsar bir tablo çizersek, dili kaynak değil sorun olarak görmeye başlarız. Ancak bu durum sadece karamsar bakış açısına sahip olmamızla alakalı değildir. Aynı zamanda dili sorun veya kaynak haline getiren aktörlere de bakmamız gerekir. Bu aktörlerin dünya görüşü, siyasal deneyimleri ve eğitim düzeyleri devletin dil politikalarını etkilemektedir. Otoriter liderlerin bulunduğu ülkelerde farklı dillere olan yaklaşım şüpheci ve tehditkâr iken eğitim düzeyi yüksek ve dünya görüşü

daha demokrat olan liderlerin bulunduğu ülkelerde bu konuya özel bir hassasiyet gösterilmektedir. Bu tür liderler dili daha çok bir varlık ve değer olarak görmektedirler.

Dilin değer olarak görülmesi hak odaklı dil yaklaşımının benimsenmesinde rol oynamaktadır. “Değer” kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut veya somut karşılığı anlamındadır. “Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” olarak da tanımlanmaktadır. Bazı ulus devletlerde takip edilen dil politikalarına göre maliyet veya ekonomik açıdan diğerlerine göre kültürel olarak dil bir değerdir. Ekonomik boyuttan ele aldığımızda, dil mesleki, sosyal, ekonomik bir sermayedir. Özellikle çok kültürlü toplumlarda dilin ekonomik kârı çok fazladır. Bugün Kanada’da Fransız bölgesi, Fransızca’yı bir hak olmaktan daha ziyade ekonomik bir meta olarak görmekte, neoliberal siyasal ekonominin bir uzantısı olarak değerlendirmektedir (Duchêne vd. , 2012). Birden fazla dil bilen nüfus sosyal sermaye açısından daha kârlıdır. Bu yüzden dil sadece iletişim aracı olmasından daha fazla zenginlik veya hazine haline gelir (Grin, 2003: 36). Özellikle endüstriyel açıdan geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerde sosyal sermaye olarak insan kaynakları katma değer sağlar. Yetişmiş deneyimli ve yabancı dil konusunda uzman personel her ülke için en önemli sermayedir.

Dilin değer olarak algılanmasında bir başka faktör ise mesleki yönüdür. Yabancı dil öğretmenlerinin, tur operatörlerinin, uluslararası şirketlerde çalışan personelin ilk başvuru kaynağı veya bu mesleklerde ilk aranan kriter dildir. Dil olmaksızın bugün küreselleşen dünyada hareket alanı daralmaktadır. Aksiyolojik açıdan, dilin sorgulanması için dilin kullanıldığı toplumun bir parçası olması ve yine aynı kitle tarafından benimsenmesi gerekir. Dil, in vitro yaşamını sürdürürken devletin, toplumun yararına karar alması kaçınılmaz hale gelir. Bir ülke nüfusunun kimliğinin oluşumunda dil en önemli bileşenlerden biridir. Dünyada en yaygın ve özellikle Anglosakson ülkelerde İngilizcenin resmi dil olması¹⁰ sebebiyle dünyaya İngilizce pazarlanmaktadır. İngilizcenin pazar dili olması elbette küresel piyasalardan kaynaklıdır.

Bu çalışmada, dil politikası ve planlamasında kategorik ve tematik olan yaklaşımlar ele alınmıştır. Literatüre ve dil siyaseti ile ilgili teorik çerçeveye katkıda bulunan, bu çalışma aynı zamanda dil siyaseti alanında yapılacak diğer araştırmalara kaynak teşkil edebilir. Dilin hukuk, siyaset, eğitim ve sosyoloji alanında incelenmesi durumunda çalışmada geçen yaklaşımlar yol gösterici niteliktedir. Çalışma boyunca tartışılan bu yaklaşımlar dil politikasını hazırlayacak olan yetkililere rehber olacaktır. Dil ile ilgili hangi tür politikaların takip edilmesi ve hangi kitle ile iletişim kurmak gerektiği konusunda yönlendirici olacağını düşünülen bu yaklaşımlar, devletlerin rejimleri ve yapıları dikkate alınarak hükümet politikalarını etkileyecektir.

Kaynakça

- Ager, D. E. 1996. *Language policy in Britain and France : the processes of policy*. London ; New York: Cassell.
- Ahmad, F. 2007. *Modern Türkiye'nin Oluşumu* (Y. Alogan, Trans.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Althusser, L. 2010. İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları A. Tümertekin (Ed.), (4 ed.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Aydın, T. 2013. Sömürgecilik ve Dil: Batı Sömürgesinin Arap Diline Yaklaşımına Dil-Kimlik İlişkisi Penceresinden Bakış. *Mukaddime*(7), 47-68.
- Bale, J. 2014. Heritage language education and the “national interest”. *Review of Research in Education*, 38(1), 166-188.
- Bale, J. 2016. In defense of language rights: Rethinking the rights orientation from a political economy perspective. *Bilingual Research Journal*, 39(3-4), 231-247.
- Bayır, D. 2017. *Türk Hukunda Azınlıklar ve Milliyetçilik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Beacco, J.-C.,Byram, M. 2002. *Guide for the Development of Language Education Policies in Europe: From Linguistic Diversity to Plurilingual Education: Main Version: Draft 1 September 2002*: Council of Europe.
- Belge, M. 2008. 1980’ler Sonrası Türkçe. *Türkiye’de Dil Tartışmaları*A. Menz ve C. Schroeder (Eds.), (pp. 11-24). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Berkes, N. 2002. *Türkiye’de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

¹⁰ Bugün itibarıyla ABD’de 30’dan daha fazla eyalette İngilizcenin resmi dil olması için kanunlar çıkarılmış. <http://www.bbc.com/capital/story/20180808-what-is-the-future-of-english-in-the-us> (Erişim Tarihi: 01.01.2019)

- Bourdieu, P. 2001. Pouvoir symbolique et champ politique. *Langage et pouvoir symbolique*, Paris, Ed. du Seuil, 201-323.
- Chríst, D. M. G., Bonotti, M. 2018. *Brexit, language policy and linguistic diversity*. Cham: Palgrave Pivot.
- Cobarrubias, J. 1983. Ethical Issues in Status Planning. *Progress in Language Planning International Perspectives*. Cobarrubias ve J. A. Fishman (Eds.), (pp. 41-86). Berlin: Walter de Gruyter.
- Cooper, R. L. 1989. *Language planning and social change*: Cambridge University Press.
- Crystal, D. 2019. *The Cambridge encyclopedia of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çavuşoğlu, N. 2001. *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda: Azınlık hakları*. İstanbul: Su Yayınları.
- Çelebi, E., Verkuyten, M., Smyrnioti, N. 2016. Support for Kurdish language rights in Turkey: the roles of ethnic group, group identifications, contact, and intergroup perceptions. *Ethnic and Racial Studies*, 39(6), 1034-1051.
- Çelebi, M. D. 2006. Türkiye’de anadili eğitimi ve yabancı dil öğretimi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(21), 285-307.
- Çoban, S. 2005. *Küreselleşme ulus-devlet: azınlıklar ve dil*. İstanbul: Su Yayınları.
- De Varennes, F. 1996. *Language, minorities and human rights*. Cambridge, MA: M. Nijhoff
- De Varennes, F. 2001. Language rights as an integral part of human rights. *International Journal on Multicultural Societies*, 3(1), 15-25.
- De Varennes, F. 2007. Language rights as an integral part of human rights: A legal perspective. *Democracy and Human Rights in Multicultural Societies* M. Koenig ve P. F. A. Guchteneire (Eds.), (pp. 115-125). Aldershot, Hampshire, England: Ashgate.
- Demirpolat, B. C. 2015. Türkiye’nin yabancı dil öğretimiyle imtihanı: Sorunlar ve çözüm önerileri. Ankara: Seta.
- Duchêne, A., Heller, M. 2012. Pride and profit: changing discourses of language, capital and nation state. *Language in Late Capitalism: Pride and Profit* A. Duchêne ve M. Heller (Eds.), (pp. 1-22). New York: Routledge.
- Ergil, D. 2000. The Kurdish Question in Turkey. *Journal of Democracy*, 11(3), 122-135.
- Fettes, M. 1997. Language planning and education. *Encyclopedia of language and education* (pp. 13-22): Springer.
- Foucault, M. 2014. Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2 I. Ergüden ve O. Akinhay (Eds.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gazzola, M., Templin, T., Wickström, B.-A. (Eds.). 2018. *Language Policy and Linguistic Justice : Economic, Philosophical and Sociolinguistic Approaches* (1st ed.). Cham: Springer International Publishing : Imprint: Springer,.
- Grin, F. 2003. Language planning and economics. *Current issues in language planning*, 4(1), 1-66.
- Grin, F. 2006. Economic considerations in language policy. *An introduction to language policy: Theory and method* T. Ricento (Ed.), (pp. 77-94). Oxford: Blackwell Publishing.
- Güneş, C. D. 2013. Michel Foucault’da söylem ve iktidar. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*(21), 55-69.
- Gürbüz, R. 2019. İnsan Hakları ve Demokratikleşme. Ankara: Kuram Kitap.
- Habermas, J. 2012. Öteki olmak ötekiyle yaşamak (İ. Aka, Trans.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Haugen, E. 1959. Planning for a standard language in modern Norway. *Anthropological linguistics*, 8-21.
- Hekimoğlu, M. M. 2007. *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Açısından Azınlık Hakları ve Türkiye*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hobsbawm, E., Ranger, T. 2006. *Geleneğin icadı*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hornberger, N. H. 2006. Frameworks and models in language policy and planning. *An introduction to language policy: Theory and method*, 24-41.
- Hult, F. M., Hornberger, N. H. 2016. Revisiting orientations in language planning: Problem, right, and resource as an analytical heuristic. *The Bilingual Review/La revista bilingüe*, 33(3), 30.
- Ives, P. 2011. *Gramsci’de Dil ve Hegemonya* (E. Ekici, Trans.). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

- Johnson, D. C. 2013. *Language policy*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: New York Palgrave Macmillan.
- Kalaycı, H. 2006. Batılı Demokrasilerde Ayrılcı Milliyetçilik: Quebec Milliyetçiliği. *Doğu Batı Dergisi*(39), 9-30.
- Kaplan, R. B.,Baldauf, R. B. 1997. *Language planning from practice to theory* (Vol. 108): Multilingual Matters.
- Kıral, B. 2020. Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Kloss, H. 1971. Language rights of immigrant groups. *International migration review*, 5(2), 250-268.
- Koçak, M. 2013. Çok-kültürlülük açısından dil hakları. Ankara: Liberte Yayınları.
- Kolçak, H. 2016. Unfinished building: Kurdish language rights during the first AKP ruling period from November 2002 to June 2015. *JEMIE*, 15, 26.
- Kurubaş, E. 2017. *Asimilyondan tanınmaya: uluslararası alanda azınlık sorunları ve Avrupa yaklaşımı*. Ankara: Küre Yayınları.
- Lapierre, J.-W. 1988. *Le Pouvoir politique et les langues: Babel et Léviathan*. Paris: Press Universitaire de France.
- Le Bon, G. 2020. Kitlelerin psikolojisi S. Doğru (Ed.). İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- Mardin, Ş. 1969. Power, civil society and culture in the Ottoman Empire. *Comparative Studies in Society and History*, 11(3), 258-281. doi:10.1017/S0010417500005338
- Mardin, Ş. 1991. *Türkiye’de din ve siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. 2006. *Türk Modernleşmesi* (Vol. 4). İstanbul: İletişim yayınları.
- May, S. 2012. *Language and minority rights: Ethnicity, nationalism and the politics of language*: Routledge.
- McCarty, T. L. 2011. Introducing ethnography and language policy. *Ethnography and language policy*T. L. McCarty (Ed.), (pp. 1-28). London: Routledge.
- McQuillan, J. 1996. How should heritage languages be taught?: The effects of a free voluntary reading program. *Foreign Language Annals*, 29(1), 56-72.
- Orhan, S. 2017. Dil politikaları ve dil hakları üzerine teorik çerçeve. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8(2), 331-362.
- Ozolins, U. 1993. *The politics of language in Australia*. Cambridge ; New York: Cambridge University Press.
- Öpengin, E. 2012. Sociolinguistic situation of Kurdish in Turkey: Sociopolitical factors and language use patterns. *International Journal of the Sociology of Language*, 2012(217), 151-180.
- Özkırımlı, U. 2009. *Milliyetçilik kuramları: Eleştirel bir bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Patten, A.,Kymlicka, W. 2003. Introduction: Language rights and political theory: Context, issues, and approaches. *Language Rights and Political Theory*A. Patten ve W. Kymlicka (Eds.), (pp. 1-51). New York Oxford University Press.
- Pennycook, A. 2017. Language policy and local practices. *The Oxford handbook of language and society*O. García, N. Flores, ve M. Spotti (Eds.), (pp. 125-140). New York: Oxford University Press.
- Perry, M. 2002. *Marxism and history*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire ; New York: Palgrave Macmillan.
- Phillipson, R.,Rannut, M.,Skutnabb-Kangas, T. 1994. *Linguistic human rights : overcoming linguistic discrimination*. Berlin ; New York: M. de Gruyter.
- Rannut, M. 1991. Influence of ideology in the linguistic policy of the Soviet Union. *Journal of Multilingual & Multicultural Development*, 12(1-2), 105-110.
- Ricento, T. 2005. Problems with the ‘language-as-resource’ discourse in the promotion of heritage languages in the USA. *Journal of Sociolinguistics*, 9(3), 348-368.
- Robichaud, D.,De Schutter, H. 2012. Language is just a tool! On the instrumentalist approach to language. *The Cambridge handbook of language policy*B. Spolsky (Ed.), (pp. 124-145). Cambridge: Cambridge University Press

- Rubin, J., Jernudd, B. H. 1971. *Can language be planned? : sociolinguistic theory and practice for developing nations*. Honolulu: University Press of Hawaii.
- Ruiz, R. 1984. Orientations in language planning. *Journal of the National Association for Bilingual Education*, 8(2), 15-34.
- Schiffman, H. F. 1996. *Linguistic culture and language policy*. London ; New York: Routledge.
- Siiner, M., Hult, F. M., Kupisch, T. (Eds.). 2018. *Language policy and language acquisition planning* (Vol. 15). Cham: Springer.
- Skutnabb-Kangas, T. 2000. *Linguistic genocide in education, or worldwide diversity and human rights?* Mahwah, N.J.: L. Erlbaum Associates.
- Sözen, E. 2017. *Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi/güç ve refleksivite*. İstanbul: Profil Yayınları.
- Spolsky, B. 2004. *Language policy*: Cambridge University Press.
- Tacar, P. 1996. *Kültürel Haklar:(Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi)* (Vol. 96). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Tayanç, M. 2020. Türk Ulusal Kimliğinin İnşasında Güneş Dil Teorisinin Rolü ve Önemi. *İmgelem*, 4(6), 19-39.
- Tollefson, J. W. 1991. *Planning language, planning inequality : language policy in the community*. London ; New York: Longman.
- Touraine, A. 2012. *Modernliğin eleştirisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Truchot, C. 2000. Politiques linguistiques éducatives en Europe: L'implication des institutions européennes. *Mélanges-Centre de recherches et d'applications pédagogiques en langues*(25), 93-106.
- Turgut, Y. 2009. Verilerin Kaydedilmesi, Analizi, Yorumlanması: Nicel ve Nitel. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri A*. Tanrıoğen (Ed.), (pp. 191-248). Ankara: Anı yayıncılık.
- Wee, L. 2011. *Language without rights*. Oxford ; New York: Oxford University Press.
- Weinstein, B. 1990. Political Goals of Language Policies. *Learning in Two Languages. From Conflict to Consensus in the Reorganization of Schools* G. Imhoff (Ed.), (pp. 163-187). New Brunswick (USA) and London: Transaction Publishers.
- Wittgenstein, L. 2002. *Tractatus Logico-Philosophicus* D. F. Pears ve B. F. McGuinness (Eds.). London: Routledge.
- Zeydanlıoğlu, W. 2012. Turkey's Kurdish language policy. *International Journal of the Sociology of Language*, 2012(217), 99-125.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).
4. Bu makale için etik kurul izni gerekmemektedir (Ethics committee permission is not required for this article).